

Bergshamra kyrka

© Stockholms stift
Stockholm 2008
www.svenskakyrkan.se/stockholmsstift
info.stockholmsstift@svenskakyrkan.se

Bergshamra kyrka

Solna församling och kontrakt, Stockholms stift

Kv Näckrosen, Rådjurstigen 9, Solna socken och kommun, Stockholms län, Uppland

Bergshamra kyrka började byggas 1962 och invigdes den 18 november samma år. Kyrkan ritades av arkitekt Georg Varhelyi. Efter en brand på läktaren 1985 genomgick kyrkans interiör en renovering. Delvis har ändringar tillkommit vid renoveringen senare återställts.

Arkitekten Georg Varhelyi (1913–2001) föddes i Ungern, utbildades till arkitekt i Brno i nuvarande Tjeckien och kom till Sverige 1939. Här var han verksam under fem decennier och ägnade sig främst åt att rita funktionella bostäder men också hotell samt offentliga byggnader som stadshus, tingshus, teater och bibliotek. Bergshamra kyrka är arkitektens enda kyrkobyggnad.

Kyrkan är skyddad enligt Riksantikvarieämbetets beslut 1990-04-19. Bestämmelserna i 4 kapitlet 3 § lagen om kulturminnen ska tillämpas på kyrkobyggnaden och den tillhörande kyrkotomten. För kyrkans inventarier gäller bestämmelserna i 4 kapitlet 6–10 §.

HISTORIK

Solna församling har tre kyrkor. Äldst är Solna rundkyrka från 1100-talet. På 1960-talet uppfördes Löftets kyrka och Bergshamra kyrka.

Första bostadshuset i den nya stadsdelen Bergshamra var ett område med s k **stjärnhus**, ritade av arkitekterna Backström och Reinius. De uppfördes av HSB 1953–55. Därefter tillkom en andra etapp med flerfamiljshus samt

punkthuset Berga för äldrevård. Vidare byggdes Bergshamraskolan 1958–59, daghem, friluftsbad och idrottsplats. Under 1960-talet utvidgades stadsdelen med studentbostäder i Kungshamra.

Inför planeringen av Bergshamra kommersiella och kulturella centrum på 1950-talet, utlystes en tävling, som vanns av arkitekten Georg Varhelyi. Centrum gestaltades 1961–62 av gråputsade **lamellhus** kring gångstråk och torg och fick en annorlunda karaktär än **stjärnhusen** i väster. I centrum har husen fått en bågform för att förkorta perspektiv i gatu- och torgrum och därigenom skapa intimitet. Fasadernas formspråk är däremot stramt och avskalat.

Bergshamra kyrka kom till genom en planeringsprocess med flera olika förslag av arkitekten Georg Varhelyi. En viktig utgångspunkt var att integrera kyrkan med övriga byggnader i stadsdelens centrum och skapa en helhet. Enligt stadsplanen fick kyrkan en framträdande plats i området. Vid utformningen av själva kyrkobyggnaden ville arkitekten åstadkomma ”ett kyrkorum helt befriat från arkitektoniska raffinemang. Ett underordnat, konsekvent rum i en byggnad där delarna är återförda till elementära, rumsskapande funktioner genom enkel statisk addition” och ”där byggnadskroppens strikta form väger mot ljusets livliga, dramatiska spel på väggarnas ytor”.

BESKRIVNING

Omgivningen

Stadsdelen Bergshamra är belägen i östra delen av Solna kommun norr om Stockholm. Kyrkan ligger mycket centralt med entré mot södra sidan av Bergshamra torg. Torgets ursprungligen öppna yta är delvis ianspråktagen av en låg biblioteksbyggnad och av planteringar och skulpturer. Söder om kyrkan har ett tidigare strövområde i sydsluttning ner mot Brunnsviken ersatts av den fyrfiliga Bergshamravägen, färdig 1967 och av Skandias höga kontorshus i gult fasadtegel från 1980-talet. Ljudnivån från Bergshamravägen är påtaglig utanför södra sidan av kyrkan. Förändringarna i kyrkans omgivning, bl a ett nytt bibliotek som upptar stor del av torgets yta, har negativt påverkat kyrkomiljön och medfört att man inte längre möter kyrkan som det självklara blickfång den en gång var tänkt som.

Kyrkomiljön

Bergshamra kyrka ligger i en miljö fri från trafik. Kyrka och församlingsgård är sammanbyggda till ett fristående komplex i förhållande till kringliggande byggnader. Anläggningen ligger i en sydsluttning, vilket ger byggnaden en **souter-rängvåning** mot söder. Kyrkan har entré mot norr och församlingsgården mot söder. Norr om kyrkans entré går en trappa upp till Bergshamra torg. Längs norrfasaden finns en stenlagd gång med plantering utmed fasaden, i väster ligger ett område med höga ekar som inhägnas av en betongmur med smidesräcke och i öster sammanfaller kyrkotomten med kyrkans östmur. Framför sydfasaden reser sig ett högt kors gjutet i betong. Marken är gräsbevuxen och en skiffertäckt gång leder fram till församlingsgårdens entré. Ett trästaket i söder har karaktär av tillfäl-

Exteriör från sydost.

lig lösning liksom placeringen av två bänkar från torgets originalmöbler. Även den stenkantade planteringsbänken längs norra fasaden är senare tillkommen.

Kyrkobyggnaden

Kyrkan är orienterad i öst-västlig riktning. Byggnaden är uppförd av en stomme i betong och fasaden liksom interiörens väggar har en yta av obehandlad betong.

Exteriör

Kyrkan består av en hög, rektangulär byggnad med flackt tak. Fasader är utförda av förtillverkade fasadelement av betong. Ytan är ett avtryck av gjutformen där godtyckligt valda bräder har använts. Alla bärande väggar är gjutna på traditionellt sätt. Klockorna är indragna i byggnadskubens nordvästra hörn som vänder sig ut mot torget. Tre klockor i olika storlekar, gjutna av Bergholtz klockgjuteri i Sigtuna, är synliga från kyrkorummet genom stora glasrutor och från torget.

Entrén till kyrkan sitter i den nästan helt slutna norrfasaden. Porten är i gråmålat stål med

Exteriör från nordväst.

ett mindre fönster i ögonhöjd. Längst i öster öppnar sig norrfasaden i ett fönster från golv till tak som belyser **korväggen**. Sydfasadens ingång-

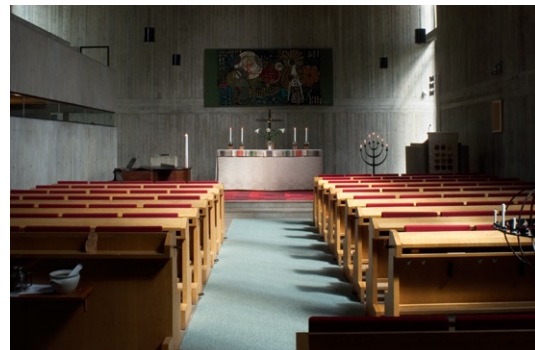
Kyrkporten i norr.

ar i **souterräng**våningen nås från gångstigen i söder. Dit leder en trappa längs östfasaden eller en gångstig längs västfasadens planteringar och sydsidans förgård. Mot söder öppnar sig byggnaden med stora fönster till samlingsalarna och högt placerade fönster ger överljus från söder till kyrkorummet, samtidigt som **koret** belyses med **släpljus** genom det höga, smala fönstret i söder. Endast **korets** vägg i öster saknar helt fönster, här finns endast en diskret nödutgång.

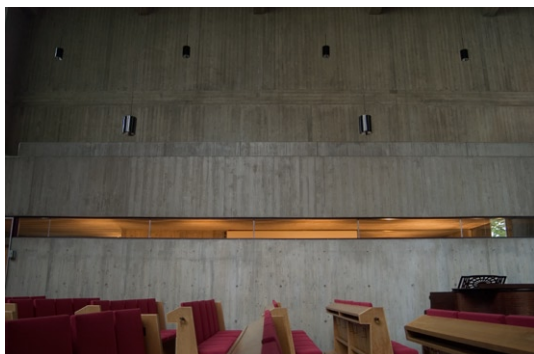
Interiör

Från torget kommer besökaren genom entrén in i **vapenhuset**. Härifrån har man kontakt med kyrkorummet rakt fram, **sakristian** i väster och **brudkammaren** i öster. En trappa leder upp till läktaren.

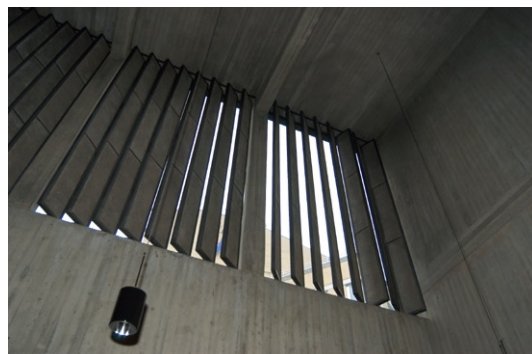
Kyrkorummet har en enkel och konsekvent planlösning. Väggar med yta i rå betong är platsgjutna med vertikalt ställda, ohyvlade bräder som gjutformar. Den självbärande läktaren längs norra väggen är utförd i samma material som rummets väggar. Glaspartiet i väggen under läktaren är tillkommet senare. Golvet består av hyvlad, grå kalksten i fallande längder. I **koret** finns partier med större kvadratiska ytor av hyv-

Interiör mot öster.

Interiör mot norr med läktaren och ljusinsläpp från entrén/vapenhuset.

Högt placerade fönster åt söder med ställbara solfångare av grå träfiberplattor.

lade kalkstensblock. Taket av betong är plant med synliga balkar av betong.

Ljuset spelar en avgörande roll för rummets gestaltning. Koret har fått en stark dominans genom fönsteröppningar från golv till tak i norr och söder. Gardinlufter i ljus textil har sekundärt hängts upp vid fönster mot söder och ställbara solfångare av grå träfiberplattor har monterats i de högt placerade fönstren mot söder.

Altare, dopfunt och predikstol är gjutna i betong med kuben som utgångspunkt. Altarbordet är fristående från väggen och pryds av ett broderat brun. På altarbordet står ett krucifix och sex ljusstakar i rostfritt stål på träfot. På väg-

Koret i öster.

gen bakom altaret hänger en textil i applikationsteknik av Anna-Lisa Odelqvist-Kruse, tillverkad 1954 på Libraria. Den återger motiv ur Jesu liv samt Kristusmonogrammet. Mattan framför altaret är komponerad 1973 av Birgitta Modig och vävd i röllakansteknik med mönster i röda och blå färger. Knäfallet i sektioner är undanställt bakom altaret intill östra väggen. Dopfunten är placerad i norra delen av koret. Till den hör en dopskål av silver som till formen överensstämmer med inredningen. I korets södra del är predikstolen placerad. Den är invändigt klädd med japansk ek. I koret står även en sjuarmad ljusstake i svart smide.

Långhusets två bänkkvarter med mittgång och sidogångar ger stadga åt rummets arkitektur. Bänkarna på norra sidan om mittgången var ursprungligen åtta till antal med fem sittplatser och på södra sidan fjorton till antal med sex sittplatser. Tidigare avslutades bänkkvarteren mot koret med bänkskärmar som nu är borttagna. Antalet bänkar är idag sju respektive tio och har på norra sidan flyttats bakåt mot väster, medan södra sidans bänkar har flyttats framåt mot öster. Bänkarna är från kyrkans byggnadstid och utförda i trä. De var från bör-

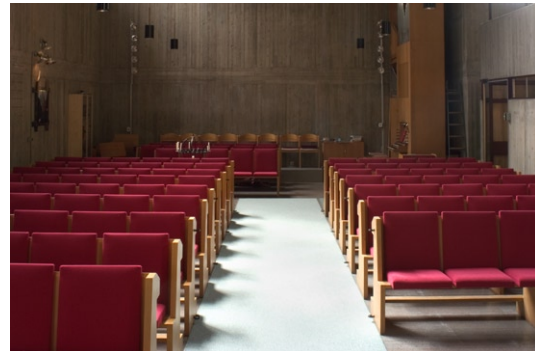

Altare och dopfunt i formgjuten betong.

jan klädda med ett tyg i en mild grågrön färg-ton som vid renoveringen efter branden bytts ut mot ett tyg i en starkt purpurröd färg. Två av bänkarna från kyrkans **långhus** är nu placerade i **koret**. En flygel står i **långhusets** främre, norra del på platsen för tidigare bänkar och bänkskärm.

Takbelysningen består av pendlar i form av cylindrar i mörklackerad plåt, tillkomna vid renoveringen efter branden.

I västra delen av **långhuset** har orgeln och kören sin plats. Orgeln med elva stämmor är byggd av Åkerman & Lund, Knivsta. Körens stolar, till antalet sexton, är ordnade i två rader med provisorisk **gradäng** längs västra väggen. Den nuva-

Interiör mot väster.

rande stolen är av trä i standardmodell från Kin-narp med klädsel i beige tyg. Okänt var originalstolarna finns eller hur de såg ut.

På den frilagda golvytan i sydväst finns i dag ett arrangemang med runda naturstenar och krukväxter utplacerade. De utgör rester av den ”oas” som konstnären Carinne Löfgren-Williams skapade 1985. På södra väggen hänger ett konstverk, *Kärleken*, en del av konstnärens triptyk *Tron, hoppet och kärleken*. Mot väggen står ett skåp i furu av standardmodell. Här har även en ljusglob av svart smide sin plats. Utrymmet tänkt som samlingsplats och lillkyrka.

Sakristian har fått en ovanlig placering vid ingången i väster och prästens väg till altaret sammanfaller därför med församlingens. Inredningen består av altare i trä med knäfall, **piscina** inklädd i trä samt träskåp med skjutdörrar för förvaring av kyrkliga textilier. Även belysningen av stål och glas är formgiven speciellt för kyrkan. I anslutning till **vapenhuset** finns ett väntorum för dopfölje.

Församlingslokalerna ligger i **souterrängvåningen** med separata entréer i söder genom dörrar av stål och glas. Golv i trapphall är täckt med hyvlad grå kalksten i fallande längder. Väggarna är i obehandlad, formgjuten be-

tong. Kyrkbänk med klädsel i purpur från kyrkorummet står uppställd mot ena väggen. I övrigt är möblering med bord och stolar lika körens stolar.

Samlingssalen består av tre sektioner med skjutbara mellanväggar i trä, vitmålade med beslag i ek. Golvet är täckt med ljus linoleum, och betongväggar är övertäckta med vitmålad väv, troligen sekundärt material. Taket är gjutet i betong, täckt med sekundära akustikplattor. Vägarmaturer i glas och smide med fyra glödlampor har troligen ursprungligen varit placerade i taket. Församlingsprästens rum har kalkstensgolv medan väggar och tak är i obehandlad betong. Takarmatur i glas och smide med fyra glödlampor och bokskåp i teak mot norrväggen tillhör originalinredning.

Övriga inventarier

Ljusstakar i svartmålat smide avsedda för kyrkbänkarna förvaras i förrådet. Fyra **mässhakar** i de **liturgiska färgerna** vitt, grönt, rött och violett med tillhörande **stolar** är tillverkade 1962 i ylle med broderad dekor från Libraria.

KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK

Bergshamra kyrka planerades och byggdes på den mest framträdande platsen i stadsdelens kommersiella centrum. Senare tillkommen bebyggelse i kyrkans närhet har påverkat miljön och medfört att den inte längre utgör ett självklart blickfång.

Kyrkan kom till i en brytningstid, där arkitekten Georg Varhelyi skapade en kyrka helt befriad från arkitektoniska raffinemang. Det finns en konsekvens i formen där den slutna kuben varit modul. Väggarnas betongytor ger byggnaden en vertikal textur och vid ljusets vandring en levande yta.

Kyrkorummet är ett underordnat, konsekvent rum i en byggnad där delar som läktare, altare, dopfont och predikstol, allt utfört i betong, är återförda till elementära, rumsskapande funktioner genom enkel statisk addition. Ljuset spelar en avgörande roll för rummets gestaltning, där **koret** förstärks av **släpljus** genom fönsteröppningar från golv till tak.

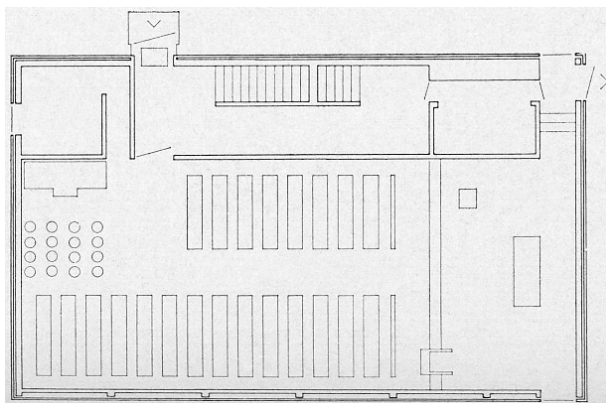
Efter en brand i kyrkorummet 1985 har färgsättningen på bänkarnas tygklädsel förändrats från en mild grågrön till en stark purpurfärgad ton.

Inventarier som dopfontens silverskål hör formmässigt till kyrkans byggnadstid.

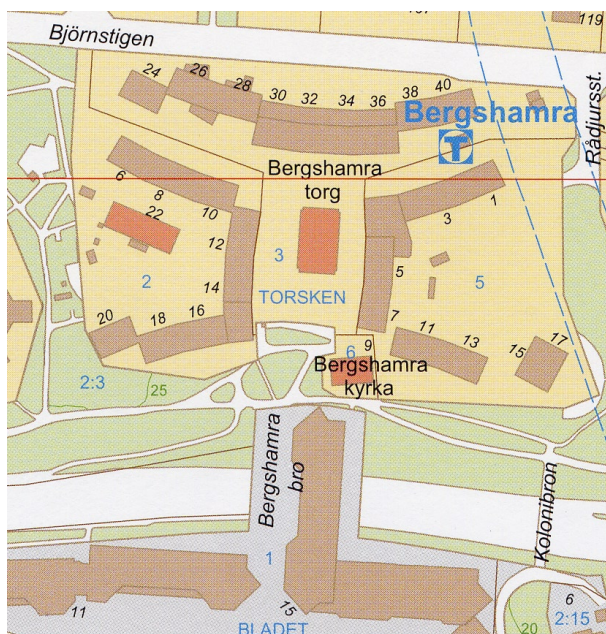
Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- kyrkans centrala läge i stadsdelens kommersiella centrum
- byggnadens konsekventa formspråk
- väggarnas materialval och obehandlade ”brutala” betongytor
- ljuset spelar en avgörande roll för rummets gestaltning
- altarets, predikstolens och dopfontens funktionella utformning och placering
- den ursprungliga dämpade färgskalan.

ORIENTERINGSPLANER

Planritning ur Arkitektur 1964, nr 12.

Utdrag ur Solna stads översiktskarta 2005.

KRONOLOGI

Årtal	Händelse	Källa
1950-tal	Bergshamra kommersiella centrum och kyrka planeras. Arkitekt Georg Varhelyi.	Kilström 1988
1958	Fastighetsföreningen Falkeneraren u.p.a. insänder ritningar till Kungl. Byggnadsstyrelsen.	dito
1959	Kritik från kyrkoherde Ragnar Stenberg, Lidingö, leder till att arkitekten anmodas att t v inte fortsätta det pågående arbetet.	dito
1959	Domkapitlet bordlägger ärendet i avvaktan på nytt förslag.	dito
1960	Nya ritningar av arkitekt Varhelyi insänds till Kungl. Byggnadsstyrelsen.	dito
1960	Förslaget godkänns i princip av Byggnadsstyrelsen.	dito
1961	Domkapitlet skriver att ”förslaget präglas av brist på skapande fantasi i fråga om de arkitektonisk-konstnärliga uttrycksmedlen. Formspråket anses inte svara mot den funktion för bygget, man har att söka i svenska kyrkans gudstjänstliv, särskilt högmässan med nattvardsfirande. Verket präglas av en sekulariserad syn, främmande för egenarten i svenskt gudstjänstliv”.	dito
1961	Arkitektens ändrade förslag till inredning insänds för godkännande. Altaret är ändrat och övriga liturgiska möbler justerade i enlighet med anvisningarna, sakristian flyttad och åtgärder vidtagna för erforderlig isolering av kyrkklockorna samt utformningen av armaturen genomarbetad. Förslag till läktarens utformning kvarstod.	dito
1962	Förslag till ny kyrka godkänns av Byggnadsstyrelsen.	dito
1962-11-18	Bergshamra kyrka invigs.	dito
1985	Kyrkan drabbas av brand, som startar på läktaren och ger omfattande rökskador på väggar och inventarier. Kyrkan renoveras, bänkarnas textilier ges ny färgsättning.	dito
2004–2005	Fasadarbeten utförs, där sekundära fönster- och dörrpartier bytts mot nya lika de ursprungliga till material och färgsättning. Fasadernas betongelement fogas om.	Wallström 2005

KÄLLFÖRTECKNING

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet

Arkitekturmuseets arkiv, Arkitektregistret

SLM Stockholms läns museum, arkivet

Arkitektur i Solna, Borås 1994

Kilström, B I, Bergshamra kyrka. *Upplands kyrkor – 211*, Katrineholm 1988

Nya svenska kyrkor, del I, Svealand, Rapport, RAÄ 1990: 2, Tierp 1990

Ridderstedt, L, Tre systerkyrkor – Bergshamra, Stocksund och Alvik. *Stockholms stiftsbok 1963–1964*.

Tidskriften Arkitektur, 1964, nr 12 Arkitekten Georg Varhelyi presenterar kyrkan i en artikel

Wallström, E, *Bergshamra kyrka*. Antikvarisk kontroll vid fasadarbeten mm, Stockholms läns museum, Rapport 2005:5